

Okul Tükenmişlik Envanteri'nin Türkçeye Uyarlanması ve Psikometrik Nitelikleri*

Zekeriya ÇAM

Yrd. Doç. Dr.

Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID: 0000-0002-2965-2390

z.cam@alparslan.edu.tr

Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

Prof. Dr.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü,

ORCID: 0000-0002-8737-5141

s.ogulmus@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen ve Nurmi (2009) tarafından geliştirilen Okul Tükenmişlik Envanteri'nin (School Burnout Inventory) Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesidir. Okul Tükenmişlik Envanteri; Tükenme, Duyarsızlaşma ve Okulda Yetersizlik Duygusu olmak üzere üç alt boyut ve toplam 9 maddeden oluşmaktadır. Envanterin Türkçe 6'lı Likert formu Ankara'nın farklı ilçelerinde lise öğrenimine devam eden 322 (189 (%58.7) kız ve 133 (%41.3) erkek) kişilik bir çalışma grubuna uygulanmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Doğrulamalı Faktör Analizi işleminden elde edilen uyum indeksleri incelenmiş ve envanterin 6'lı Likert formunun liseye devam eden öğrencilerde doğrulanmadığı görülmüştür. Daha sonra envanteri geliştiren yazarın görüşüne (Katariina Salmela-Aro) başvurularak envanter, 5'li Likert forma dönüştürülmüştür. Envanterin 5'li Likert formu bu kez Ankara'nın farklı ilçelerinde lise öğrenimine devam eden 180 (117 (%65.0) kız ve 62 (%34.4) erkek) kişilik bir çalışma grubuna uygulanmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Envanterin 5'li Likert formu için gerçekleştirilen Doğrulamalı Faktör Analizi işlemi sonuçları, envanterin tek faktörlü olarak daha iyi uyum değerleri sunduğunu göstermiştir. Envanterin tek faktörlü yapısına ait uyum indeksi değerleri ise $\chi^2/Sd= 1.78$; RMSEA= .066; GFI= .94; AGFI= .91; CFI=.97; NFI= .94; NNFI= .96; IFI= .97 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler envanterin Türkçe formuna ait tek faktörlü yapısının özgün dildeki formuna benzer geçerlik değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak envanterin güvenilirlik değerlerinin belirlenmesi için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve bu değer .83 olduğu görülmüştür. Tüm bu bulgulara dayalı olarak 9 maddeden oluşan Okul Tükenmişlik Envanteri'nin Türkiye'de liseye devam eden ergenlerin okul tükenmişlik düzeylerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılarak, gelecekteki araştırmacılara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Okul Tükenmişliği, Ölçme Aracı Uyarlama.

* Bu araştırma, ilk yazarın Prof. Dr. Selahiddin Öğülmüş danışmanlığında hazırlanmış olduğu doktora tezine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Adaptation into Turkish and Psychometric Properties of School Burnout Inventory (SBI)

Abstract

The purpose of this study is to adaptation into Turkish and examine validity and reliability values of School Burnout Inventory developed by Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen and Nurmi (2009). School Burnout Inventory (SBI) consists of 9 items and three sub-dimensions named Exhaustion, Cynicism and Sense of Inadequacy at School. Turkish six-point Likert form of inventory was implemented in a study group consist of 322 students (189 girls (58.7%), 133 boys (41.3%) high school students are enrolled different districts of Ankara. Next this stage obtained datas were evaluated. Fit indexes of confirmatory factor analysis results examined and seen that six-point Likert form of SBI not confirmed. After considering author's (Katariina Salmela-Aro) opinion SBI transformed to five-point Likert type. Five-point Likert type of inventory implemented a study group consist of 180 (117 girls (65.0%), 62 boys (34.4%) high school students are enrolled different districts of Ankara. Unidimension five-point Likert type of inventory showed good fit indexes and fit indexes for unidimensional was calculated for $\chi^2/df = 1.78$; RMSEA=.066; GFI=.94; AGFI=.91; CFI=.97; NFI=.94; NNFI=.96 and IFI=.97. This values showed that Turkish form and original of School Burnout Inventory have similar validity features. In addition for reliability of inventory Cronbach alfa internal consistency coefficient was calculated .83. This results showed that 9 items School Burnout Inventory is a reliable and valid to measure burnout levels of adolescents attending high schools in Turkey. Findings of this study were discussed in the light of relevant literature and suggestions were developed for future researchers.

Keywords: Burnout, School Burnout, Scale Adaptation.

GİRİŞ

Tükenmişlik kavramı sosyal bilimlerde ilk olarak, 1970’lerin ortalarında bir klinik psikolog olan Freudenberger’in (1974) uygulamalarında gözlemlediği bir sendromu ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Freudenberger bu sendromu ilk olarak insanlara hizmet sunan örgütlerde, kronik olarak karşılanması zor ve maliyetli olan taleplere uzun süreli maruz kalan çalışanlarda gözlemlemiştir. Daha sonraki uygulamalarda tükenmişlik kavramı, diğer insanlarla yoğun etkileşime girmeyen mavi yakalı (blue-collar) çalışanları bile kapsayan diğer tüm işlere genişletilmiştir (Pines ve Aronson, 1988). Freudenberger’e göre (1974) tükenmişlik kavramı, uzun süreli duygusal tükenme, fiziksel yorgunluk, işe katılmama, müşterilerden birini insanlıktan uzaklaştırma ve düşük iş başarısının bir bileşimi olduğunu ifade etmektedir. Tükenmişliğin ilk kavramsallaştırılması büyük oranda klinik deneyimlerine dayalı olduğu için, Freudenberger daha sonra bu kavrama yeniden odaklanmış ve tükenmişliğe ilişkin yeni bir yapının haberini vermiştir. Freudenberger bu kavramı yeniden temellendirdiğinde tükenmişliği, çeşitli özel sendromlarla sonuçlanan fiziksel ve duygusal kaynakların bitmesi olarak ifade etmiştir. Ayrıca tükenmişlik sendromunun mesleki, örgütsel ve kişisel bağlamlarda meydana geldiğini açıklamıştır. Bu kavramsallaştırmanın ardından Maslach tarafından duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık boyutlarından oluşan üç boyutlu bir ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçeğin geliştirilmesi süreci büyük oranda Freudenberger’in görüşlerine dayalıdır. Ayrıca tükenmişlik süreci kişinin içsel enerji kaynaklarının yavaş yavaş tükenmesi ve bu enerji kaynaklarının bitmesi olarak ya da duygusal tükenme, bilişsel yıpranma ve fiziksel yorgunluğun bileşimi olarak tanımlanabilir. Bu süreç zaman içerisinde aşama aşama gerçekleşmektedir (Hobfoll ve Shirom, 2001).

Tükenmişlik kavramı yaygın bir şekilde iş ve çalışma alanında araştırılmış ve son yıllarda bu kavram eğitim psikolojisi alanındaki araştırmacılar tarafından okul ortamına da uyarlanarak incelenmiştir (Fimian ve Cross, 1986; Noh, Shin ve Lee, 2013; Jacobs ve Dodd, 2003; Schaufeli, Martinez, Pinto, Salanova ve Bakker, 2002). Okul da iş gibi öğrencilerden bazı isteklerde bulunmakta ve kimi zaman bu isteklerin yerine getirilmesi için öğrenciler baskı altında (başarılı olma gibi) kalmaktadırlar. Bu durum çalışma yaşamında ele alınan tükenmişlik ile okul tükenmişliği kavramları arasındaki benzerliği göstermektedir (Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen ve Nurmi, 2009). Okul tükenmişliği, eğitimleri ile meşgul olan öğrencilerin kaynaklarında, kendisinde veya çevresindeki diğer bireylerin okul başarısındaki beklentilerinde meydana gelen uyumsuzlukların yol açtığı kronik bir stres tepkisi olarak ifade edilmektedir (Barnett ve Flores, 2016; Frydenberg ve Lewis, 2004; Salmela-Aro ve diğerleri, 2009). Burada dikkati çeken önemli bir nokta okul tükenmişliği araştırmalarında ortaya çıkan sonuçların, stresli mesleklerde çalışan bireylerle gerçekleştirilen çalışmalarla benzerlik göstermesidir (Pines, Aronson ve Kafry, 1981). Okul tükenmişliğinin depresyon, okula devamsızlık ve okul terki gibi bazı önemli sorunlar ile ilişkili olduğu bilinmektedir

(Covington, 2000; Fimian ve Cross, 1986; Frydenberg ve Lewis, 2004; Salmela-Aro ve diğerleri 2009; Yang, 2004). Bu nedenle çalışan tükenmişliği ile karşılaştırıldığında görece yeni olan okul tükenmişliği kavramının anlaşılması ve açıklanması önemli görülmektedir (Parker ve Salmela-Aro, 2011).

Lise öğrencilerinde okul tükenmişliğini ölçmek üzere geliştirilmiş birtakım ölçme araçları bulunmaktadır. Alanyazında sıklıkla başvurulmuş ölçme araçlarından biri ise Salmela-Aro ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen Okul Tükenmişlik Envanteridir (School Burnout Inventory). Türkiye’de okul tükenmişliğini ölçmek üzere geliştirilmiş ölçme araçları mevcuttur. Aypay (2011; 2012) tarafından hem ortaokul hem de lise öğrencilerinin okul tükenmişlik düzeylerini belirlemek için tükenmişlik ölçekleri geliştirilmiştir. Ölçeklerin lise öğrencileri için geliştirilen formu 7 faktör ve 34 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ise okul tükenmişliğini ölçmek için kısa, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olan Okul Tükenmişlik Envanteri Türk kültürüne uyarlanarak psikometrik nitelikleri incelenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu 1

Araştırma verileri iki ayrı çalışma grubundan elde edilmiştir. Çalışma grubu 1’de 322 katılımcı yer almıştır. Bu katılımcılara Okul Tükenmişlik Envanterinin 6’lı Likert formu uygulanmıştır. Katılımcılar, Ankara’nın Altındağ, Çankaya, Keçiören ve Mamak ilçelerindeki Anadolu liselerine devam eden lise öğrencileridir. Ölçek formunu eksik dolduran katılımcılar ve uç değer (outliers) kategorisinde yer alan katılımcılar veri setinden çıkartılmış ve 322 katılımcı üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1’deki 322 katılımcının yaş ortalaması 16.28 ($S_x=1.04$)’dir. Katılımcıların 189’u (%58.7) kız ve 133’ü (%41.3) erkektir. Ayrıca 104 (%32.3) katılımcı 9. sınıfa, 91 (%28.3) katılımcı 10. sınıfa, 92 (%28.6) katılımcı 11.sınıfa ve 35 (%10.9) katılımcı ise 12. sınıfa devam etmektedir.

Çalışma Grubu 2

Araştırma kapsamında yer alan ikinci çalışma grubuna Okul Tükenmişlik Envanteri’nin 5’li Likert formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında ulaşılmıştır. Bu gruptaki katılımcılar Ankara’nın Altındağ, Çankaya ve Mamak ilçelerindeki Anadolu liselerine devam eden 180 lise öğrencisidir. Çalışma grubu 2’deki 180 katılımcının yaş ortalaması 17.23 ($S_x= 1.70$)’dir. Katılımcıların 117’si (%65.0) kız 62’si (%34.4) erkektir. Bir katılımcı ise cinsiyeti hakkında bilgi sunmamıştır. Ayrıca 63 (%35.0) katılımcı 9. sınıfa, 16 (%8.9) katılımcı 10. sınıfa, 64 (%35.6) katılımcı 11.sınıfa ve 37 (%20.6) katılımcı ise 12. sınıfa devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Okul Tükenmişlik Envanteri (School Burnout Inventory)

Okul Tükenmişlik Envanteri (OTE), Salmela-Aro ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilmiş ve tükenmişliğin kuramsal yapısı ile de uyumlu üç alt boyut ve dokuz maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları duygusal tükenmeyi ölçen *tükenme* (exhaustion) boyutu (M1, M4, M7, M9), okulun anlamına yönelik duyarsızlaşmayı ölçen *duyarsızlaşma* (cynicism) boyutu (M2, M5, M6) ve okulda yetersizlik duygularını ölçen *yetersizlik* (sense of inadequacy at school) boyutu (M3, M8) olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bu envanter 10-16 yaş aralığındaki bireylerin okul tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Envanterin özgün formunun geçerlik çalışmalarında üç boyutlu yapıya ilişkin model uyum indekslerinin $\chi^2(25, N= 1344)= 157.51, p <.001, RMSEA= .06, CFI = .96, NNFI= .95, SRMR= .04, AIC= 33966.70$ olduğu görülmüştür. Envanterin yabancı dildeki özgün formu için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için .88, tükenme boyutu için .80, duyarsızlaşma boyutu için .80 ve yetersizlik boyutu için ise .67 olarak hesaplanmıştır. OTE 6’lı Likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçeğin puanlanması ise “Kesinlikle Katılmıyorum” (1), Kısmen “Katılmıyorum” (2), “Katılmıyorum” (3), “Kısmen Katılıyorum” (4), “Katılıyorum” (5) ve “Tamamen Katılıyorum” (6) şeklindedir. Ölçme aracından alınan yüksek puanlar öğrencilerde yüksek düzeyde okul tükenmişliğine, düşük puanlar ise düşük düzeyde okul tükenmişliğine işaret etmektedir.

Envanterin Türkçeye Uyarlanması: OTE başlangıçta araştırmacı tarafından özgün dilden (İngilizce) Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri formu ve İngilizce form eğitim bilimleri alanında doktora eğitimi alan üç yabancı dil uzmanına yollanmış ve düzeltme önerileri alınmıştır. Yabancı dil uzmanlarından gelen öneriler doğrultusunda çeviriler gözden geçirilmiş ve Eğitim Psikolojisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ve Ölçme ve Değerlendirme alanında doktora derecesine sahip ve doktora eğitimi alan yedi alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Alan uzmanlarından gelen son öneriler ile ölçeğe son hali verilmiştir. Son hali verilen ölçek formu Çalışma Grubu 1’de özellikleri belirtilen 322 lise öğrencisine uygulanmıştır.

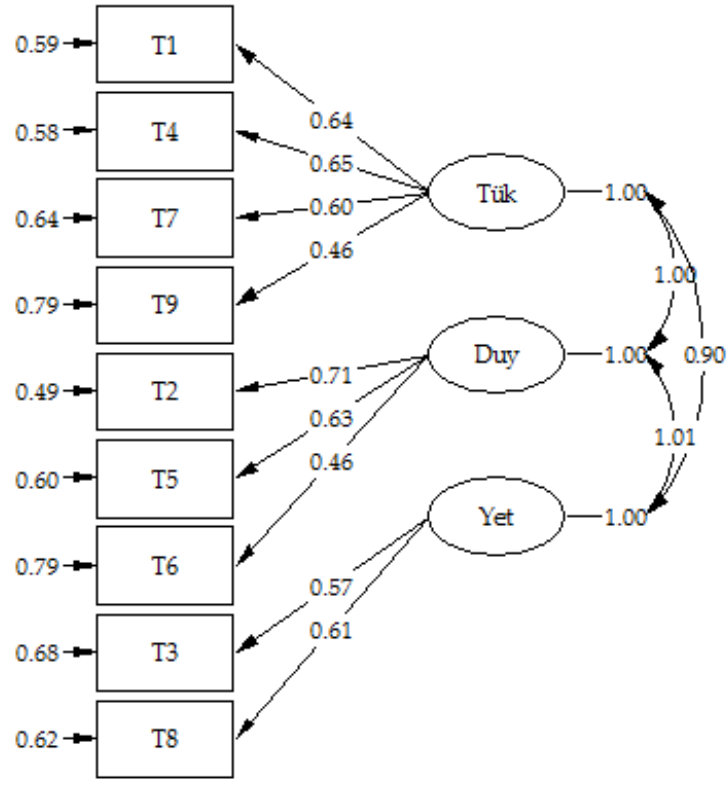
Verilerin Analizi

Araştırmada bir ölçme aracının kültürel uyarlaması gerçekleştirildiği için doğrulayıcı faktör analizi işlemi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, farklı kültürlerde geliştirilen ölçme araçlarının kültürel uyarlamalarının yapıldığı çalışmalarda başvurulan bir geçerlik yöntemidir (Deniz, Çam, Uysal, Apaydın-Şen ve Türe, 2012). Bunun yanı sıra envanter için açımlayıcı faktör analizi işlemi de gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi işlemi SPSS, doğrulayıcı faktör analizi işlemi ise LISREL paket programı yardımı ile yapılmıştır.

BULGULAR

Üç yüz yirmi iki katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde doğrulayıcı faktör analizi (DFA) işlemi gerçekleştirilerek envanterin Türk kültüründeki yapı geçerliği sınanmıştır. Envanterin özgün formunun geliştirildiği araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da önce envanterin üç boyutlu yapısı test edilmiş ve bu yapıya ilişkin model uyum iyiliği değerleri hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değerler $\chi^2/Sd=5.73$, RMSEA=.121, GFI=.91, AGFI=.84, CFI=.96, NFI=.95, NNFI=.94, IFI=.96’dır. Bu değerler incelendiğinde χ^2/Sd ile RMSEA değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olmadığı söylenebilir. Yapılan analizler sonucunda envanterin 6’lı Likert ve üç boyutlu formuna ait yapının doğrulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber envanterin boyutları arasındaki kovaryans değerleri incelenmiş ve bu değerlerin çok yüksek olduğu görülmüştür. Örneğin Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutları arasındaki kovaryansın 0.99 olduğu gözlenmiştir. Benzer bir durum Salmela-Aro ve diğerlerinin (2009) yaptığı çalışmada da ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar envanterin boyutları arasında yüksek ilişkilerin olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum envanterde yer alan boyutların ayrışmadığını gösteren bir işaret olarak değerlendirilebilir. Envanterde gözlenen bu durumun yanı sıra envanterin cevap dereceleri incelenmiş ve bu derecelendirmenin Türkçeye uyarlanmasının sorunlu olabileceği görülmüştür. Envanterin özgün dildeki puanlaması işe şu şekildedir: 1: Completeley Disagree (Tamamen Katılmıyorum), 2: Partly Disagree (Kısmen Katılmıyorum), 3: Disagree (Katılmıyorum), 4: Partly Agree (Kısmen Katılıyorum), 5: Agree (Katılıyorum) ve 6: Completely Agree (Tamamen Katılıyorum). “Katılmıyorum” ifadesinin “Kısmen Katılmıyorum” ifadesinden önce gelmesinin gerektiği fark edilmiştir. Ancak bu durumda da “Kısmen Katılmıyorum” ile “Kısmen Katılıyorum” ifadeleri yan yana gelmekte ve bu iki ifade farklı gözükse de aslında aynı anlamı ifade etmektedir. Bu nedenle envanteri geliştiren yazar (Katariina Salmela-Aro) ile iletişime geçilmiş ve envanter 5’li likert olarak yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen envanterin cevap dereceleri uzman görüşleri doğrultusunda 1: Hiç Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Tamamen Katılıyorum biçiminde oluşturulmuştur.

Türkçe formu 5’li likert olarak yeniden düzenlenen Okul Tükenmişlik Envanteri Çalışma Grubu 2’de özellikleri betimlenen 180 lise öğrencisine uygulanmıştır. Bu gruptan elde edilen verilerle envanterin yapı geçerliği ve güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada envanterin yabancı dildeki özgün formunda olduğu gibi üç faktörlü yapısı test edilmiş, elde edilen sonuçlar Şekil 1’de sunulmuştur.

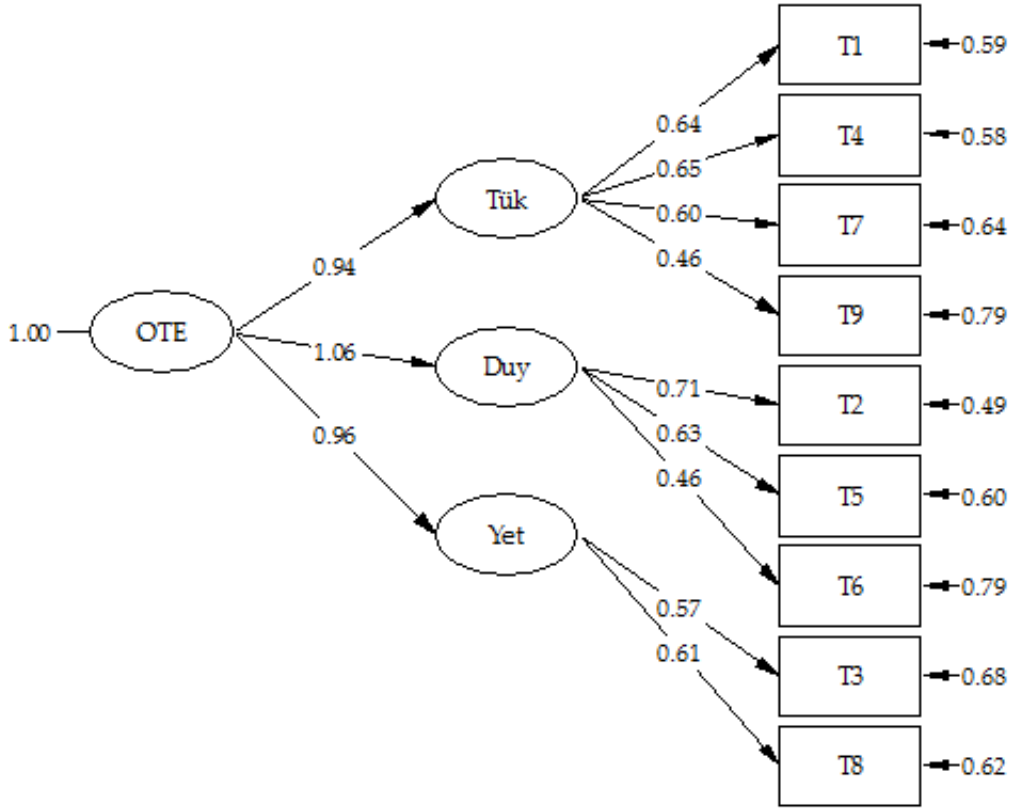

Chi-Square=45.88, df=24, P-value=0.00457, RMSEA=0.071

Şekil 1. Okul Tükenmişlik Envanteri'nin 5'li Likert Formuna Ait Yol Şeması

OTE için gerçekleştirilen analizlerde öncelikle her bir madde için t değerinin $p < .05$ ve $p < .01$ düzeyinde anlamlı olma durumu incelenmiştir. Yapılan incelemede her bir maddenin t değerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bununla beraber, her bir maddenin standardize edilmiş yük değerleri (β) incelenmiş ve maddelerin β değerlerinin .46 ile .71 arasında değiştiği görülmüştür. Daha sonra ölçek için elde edilen uyum indeksleri incelenmiştir. Bu ölçek için hesaplanan değerler ise $\chi^2/Sd = 1.91$; RMSEA=.071; GFI=.95; AGFI=.90; CFI=.97; NFI=.94; NNFI=.95; IFI=.97 olarak hesaplanmıştır.

Yol şeması incelendiğinde envanterin boyutları arasındaki kovaryansların yüksek olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşma ve Okulda Yetersizlik Duygusu boyutları arasındaki kovaryansın $\beta = 1.01$ olduğu görülmüştür. Bu durum envanterin boyutlarının yeterince ayrışmadığının ve tek boyutlu bir yapı gösterebileceğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle envanter için ikinci düzey DFA işlemi gerçekleştirilerek üç boyutun genel tükenmişlik yapısı ile ilişkisi belirlenmiş ve sonuçlar Şekil 2'de sunulmuştur.

Chi-Square=45.88, df=24, P-value=0.00457, RMSEA=0.071

Şekil 2. İkinci Düzey DFA Sonuçlarına Ait Yol Şeması

Şekil 2’de yer alan yol şeması incelendiğinde envanterin üç boyutunun genel yapıyla ilişkisinin de oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Tükenme boyutu ile genel yapı arasında hesaplanan standardize edilmiş regresyon katsayısı $\beta = .94$, Duyarsızlaşma ile $\beta = 1.06$ ve Okulda Yetersizlik Duygusu ile ise $\beta = .96$ ’dır. Bu durumun ardından envanter için açımlayıcı faktör analizi (AFA) işlemi gerçekleştirilmiş ve boyut sınırlamasına gidilmeden envanterin maddelerinin nasıl bir yapı gösterdiği incelenmiştir. AFA işleminin ardından elde edilen sonuçlar Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1

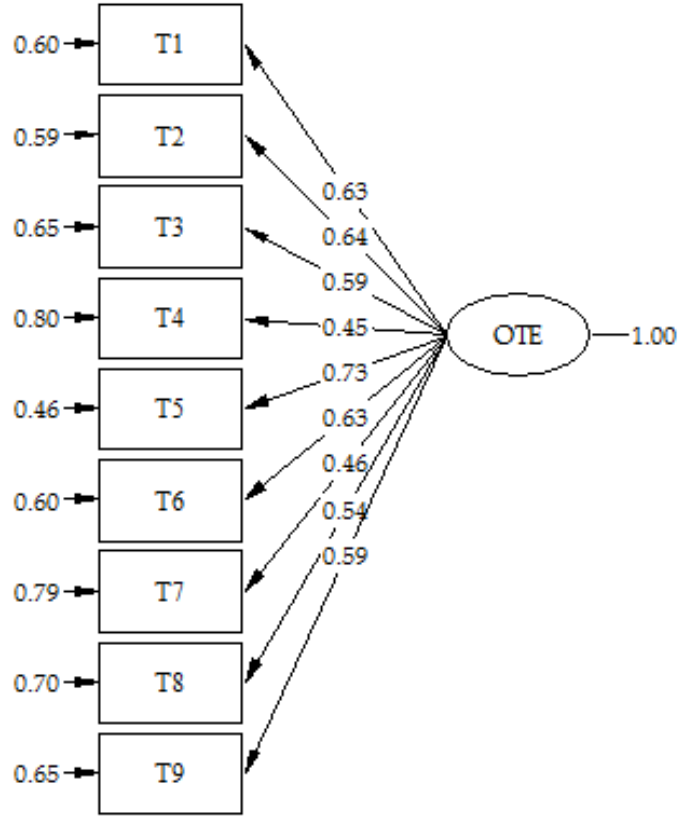
OTE'nin Faktör Yük Değerleri ve Madde Toplam Korelasyonları

Madde No	Faktör Yük Değeri	Madde-Toplam Korelasyonu
M1	.684	.560
M2	.696	.572
M3	.652	.535
M4	.521	.411
M5	.754	.632
M6	.689	.570
M7	.554	.449
M8	.612	.491
M9	.656	.544
KMO	.858	
Bartlett Küresellik Testi	433.924	
Sd	36	
p	.000	
Açıklanan Toplam Varyans (%)	42.272	
Cronbach Alfa Tüm Ölçek	.83	
Cronbach Alfa Tükenme	.66	
Cronbach Alfa Duyarsızlaşma	.71	
Cronbach Alfa Okulda Yetersizlik Duygusu	.45	

OTE'ye ait AFA sonuçları incelendiğinde envanterin tek faktörlü bir yapı sergilediği ve 9 maddeli tek faktörlü yapının toplam varyansın %42.27'sini açıkladığı görülmektedir. Envanterdeki maddelerin madde toplam korelasyonlarının ve Cronbach alfa değerlerinin kabul edilebilir sınırlarda olduğu söylenebilir. Ancak ölçeğin boyutlarına göre alfa değerleri incelendiğinde ise Tükenme boyutunun sınır değer olan .70'e yaklaştığı, Duyarsızlaşma boyutunun bu değerlerin biraz üstünde olduğu ve Okulda Yetersizlik Duygusu boyutunun ise bu

değerin altında kaldığı görülmektedir. Envanterin alt boyutlarında yer alan madde sayılarının az olması alfa değerlerinin de düşük çıkmasına neden olmuş olabilir. Çünkü Tükenme boyutunda 4, Duyarsızlaşma boyutunda 3 ve Okulda Yetersizlik Duygusu boyutunda ise 2 madde yer almaktadır.

OTE’nin boyutları arasındaki ilişkinin yüksek olması ve açıklayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlar bir arada değerlendirilmiş ve envanterin tek boyutlu bir yapı gösterdiği görülmüştür. Alanyazında gerçekleştirilen birçok çalışmada da (Salmela-Aro ve Upadyaya, 2014; Salmela-Aro, Read, Minkkinen, Kinnunen ve Rimpelä, 2017; Salmela-Aro, Upadyaya, Hakkarainen, Lonka ve, 2017) envanterin tek faktörlü olarak kullanıldığı da görülmüş ve bu nedenle OTE tek faktörlü kabul edilerek gerekli analizler yapılmıştır. OTE’nin tek faktörlü yapısına ilişkin gerçekleştirilen DFA işleminden elde edilen sonuçlar Şekil 3’te yer alan yol şemasında yer almaktadır.

Chi-Square=48.03, df=27, P-value=0.00763, RMSEA=0.066

Şekil 3. Tek Faktörlü Yapıya Ait Yol Şeması

AFA sonuçları OTE’nin tek faktörlü bir yapı sergilediğini göstermiştir. Bu tek faktörlü yapı DFA ile de test edilmiştir. Yapılan analizlerde öncelikle her bir madde

için t değerinin $p < .05$ ve $p < .01$ düzeyinde anlamlı olma durumu incelenmiştir. Yapılan incelemede her bir maddenin t değerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bununla beraber, her bir maddenin standardize edilmiş yük değerleri (β) incelenmiş ve maddelerin β değerlerinin .45 ile .73 arasında değiştiği görülmüştür. Daha sonra ölçek için elde edilen uyum indeksleri incelenmiştir. Bu ölçek için hesaplanan değerler ise $\chi^2/Sd = 1.78$; RMSEA=.066; GFI=.94; AGFI=.91; CFI=.97; NFI=.94; NNFI=.96; IFI=.97 olarak hesaplanmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada Salmela-Aro ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen Okul Tükenmişlik Envanteri’inin (School Burnout Inventory) Türkçe formunun psikometrik özellikleri incelenmiştir. Özgün formu üç alt boyuttan (Tükenme/Exhaustion, Duyarsızlaşma/Cynicism ve Okulda Yetersizlik Duygusu/Sense of Inadequacy at School) oluşan envanterin Türkçe formu kapsamında yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde envanterin tek faktörlü yapısının daha geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği görülmüştür. Özellikle envanterin üç boyutlu formuna yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi işleminde envanterin alt boyutları arasındaki ilişkilerin yüksek olduğu görülmüş, bu durum envanterin alt boyutlarının iyi ayrışmadığı ve buna dayalı olarak envanterin, tek faktörlü yapıya daha uygun olduğunun bir işareti olarak kabul edilmiştir. Benzer bir durum envanterin özgün formu kapsamındaki geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında da gözlenmiştir. Salmela-Aro ve diğerleri (2009) tarafından gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında bu araştırmada olduğu gibi Duyarsızlaşma ile Okulda Yetersizlik Duygusu ve Tükenme ile Okulda Yetersizlik Duygusu alt boyutlarının birbirleri ile yüksek ilişki (korelasyon) sunduğu gözlenmiştir. Bu bulgulara dayalı olarak okul tükenmişliğini ölçmek üzere geliştirilen bu envanterin alt boyutlarının iyi ayrışmadığı dolayısıyla tek faktörlü olarak da kullanılabileceği söylenebilir.

Alanyazında OTE’nin tek faktörlü olarak kullanılabileceğini gösteren çalışmalara rastlanmaktadır (Salmela-Aro ve Upadyaya, 2014; Salmela-Aro ve diğerleri, 2017; Salmela-Aro, Upadyaya ve diğerleri, 2017). Boylamsal desende gerçekleştirilen bu araştırmalarda okul tükenmişliği kavramı tek boyutlu olarak ele alınmıştır. Bu durum Okul Tükenmişlik Envanteri’nden tek boyutlu olarak da puan elde edilebileceğini göstermektedir. Buna dayalı olarak araştırma kapsamında elde edilen bu sonucun ilgili alanyazınla tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Tek faktörlü ve 5’li Likert olarak son hali verilen Okul Tükenmişlik Envanteri’nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında ölçme aracına ait doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi işleminin ardından ölçme aracı için elde edilen uyum indeksi değerleri $\chi^2/Sd = 1.78$; RMSEA=.066; GFI=.94; AGFI=.91; CFI=.97; NFI=.94; NNFI=.96; IFI=.97 olarak hesaplanmıştır. Alanyazında uyum indekslerinden elde edilen hangi değerlerin iyi uyum ya da kabul edilebilir uyuma

işaret ettiği Çizelge 2’de sunulmuştur (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003; Sümer, 2000).

Çizelge 2

Model Uyum İndeksi Ölçütleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/Sd	$0.00 \leq \chi^2/Sd \leq 3.00$	$3.00 \leq \chi^2/Sd \leq 5.00$
p	$0.05 < p \leq 1.00$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
RMSEA	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$

Doğrulayıcı faktör analizi işleminden elde edilen uyum indeksleri Çizelge 2’de yer alan ölçütlere göre değerlendirildiğinde bu araştırmadan elde edilen uyum indeksli değerlerinin χ^2/Sd için iyi uyuma, RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, ve NNFI gibi diğer indeksler için ise kabul edilebilir uyuma işaret ettiği görülmektedir. Envanterin güvenilirlik değerinin belirlenmesinde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde tüm ölçek için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .83 olduğu görülmüştür. Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen ve Nurmi’nin (2009) çalışmasındaki gibi bu araştırmada da benzer geçerlik değerleri elde edilmiştir. Bununla beraber ölçme aracının özgün dildeki Cronbach alfa değeri tüm envanter için .88, bu araştırmada ise .83 olarak hesaplanmıştır. Bu iki alfa değerinin birbirine oldukça yakın bir değerde olduğu söylenebilir. Buna ek olarak Okul tükenmişlik Envanteri’nin özgün dildeki formu için gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik çalışmasından elde edilen bulgular ile bu araştırmadan elde edilen bulguların örtüştüğü söylenebilir. Özetle 9 maddeden oluşan ve 5’li Likert biçiminde hazırlanan Okul tükenmişlik Envanteri’nin liseye devam eden Türk öğrencilerde geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği söylenebilir. Diğer bir ifade ile bu ölçme aracının liseye devam eden öğrencilerin okul tükenmişlik düzeylerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Okul Tükenmişlik Envanteri okul tükenmişliği konusunda gerçekleştirilecek araştırmalarda kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.

Araştırma, alanyazına sunmuş olduğu bu bulgularla beraber birtakım sınırlılıklara da sahiptir. Bu sınırlılıklardan bir tanesi araştırmanın sadece liseye devam eden ergenlerle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bundan sonraki araştırmalarda farklı yaş gruplarındaki bireylerin de çalışma grubuna dahil edilmesiyle envanterin farklı gruplarda nasıl işlediği çoklu grup doğrulayıcı faktör analizi (multi-group confirmatory factor analysis) işlemi ile incelenerek envanterin ölçme değişmezliği (measurement invariance) incelenebilir.

Bu araştırma kapsamında Okul Tükenmişlik Envanteri'nin Türkçe formunun liseye devam eden öğrencilerde geçerli ve güvenilir sonuçlar verip vermediği incelenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada başka bir değişken ya da değişken seti ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkiler incelenmemiştir. Sonraki araştırmalarda okul tükenmişliği ile öz-yeterlik, sosyal destek, stres, yaşam doyumu ve depresyon gibi alanyazında okul tükenmişliği ile ilişkisi sık vurgulanan bu değişkenler çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Aypay, A. (2011). İlköğretim II. Kademe Öğrencileri için Okul Tükenmişliği Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 511-527.
- Aypay, A. (2012). Ortaöğretim Öğrencileri İçin Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 773-787.
- Barnett, M. D., & Flores, J. (2016). Narcissus, exhausted: Self-compassion Mediates The Relationship Between Narcissism And School Burnout. *Personality and Individual Differences*, 97, 102-108.
- Covington, M. (2000). Goal Theory, Motivation, And School Achievement: An Integrative Review. *Annual Review of Psychology*, 51, 171-200.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Deniz, K. Z., Çam, Z., Uysal, A., Apaydın-Şen, H., ve Türe, E. (2013). Investigating Certain Statistical Analyses Used in Multiple Prediction Studies by SWOT Analysis. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 277-295.
- Fimian, M., & Cross, A. (1986). Stress and Burnout Among Preadolescent And Early Adolescent Gifted Students: A Preliminary Investigation. *The Journal of Early Adolescence*, 6, 247-267.
- Fimian, M., & Cross, A. (1986). Stress and Burnout Among Preadolescent And Early Adolescent Gifted Students: A Preliminary Investigation. *The Journal of Early Adolescence*, 6, 247-267.

- Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165.
- Frydenberg, E., & Lewis, R. (2004). Adolescents Least able to Cope: How do They Respond To Their Stresses? *British Journal of Guidance & Counselling*, 32, 25-37.
- Hobfoll, S. E., & Shirom, A. (2001). Conservation of Resources: Applications to Stress And Management in the Workplace. In R. Golembiewski (Ed.) *Handbook of Organizational Behavior* (pp. 57-80). New York: Marcel Dekker.
- Jacobs, S. R., & Dodd, D. (2003). Student Burnout as a Function of Personality, Social Support, and Workload. *Journal of College Student Development*, 44(3), 291-303.
- Noh, H., Shin, H., & Lee, S., M. (2013). Developmental Process of Academic Burnout Among Korean Middle School Students. *Learning and Individual Differences*, 28, 82-89.
- Parker, P. D., & Salmela-Aro, K. (2011). Developmental Processes in School Burnout: A comparison of major developmental models. *Learning and Individual Differences*, 21(2), 244-248.
- Pines, A., & Aronson, E. (1988). *Career burnout: Causes and cures*. New York: Free Press.
- Pines, A., Aronson, E., & Kafry, D. (1981). *Burnout: From Tedium to Personal Growth*. New York: Free Press.
- Salmela-Aro, K., & Upadyaya, K. (2014). School Burnout And Engagement in the Context of Demands-Resources Model. *British Journal of Educational Psychology*, 84, 137-151.
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E., & Nurmi, J. (2009). School Burnout Inventory (SBI): Reliability and validity. *European Journal of Psychological Assessment*, 25, 48-57.
- Salmela-Aro, K., Read, S., Minkkinen, J., Kinnunen, J. M., & Rimpelä, A. (2017). Immigrant Status, Gender, and School Burnout in Finnish Lower Secondary School Students. *International Journal of Behavioral Development*, 1-12.
- Salmela-Aro, K., Upadyaya, K., Hakkarainen, K., Lonka, K., & Alho, K. (2017). The Dark Side of Internet Use: Two Longitudinal Studies Of Excessive Internet Use, Depressive Symptoms, School Burnout And Engagement Among Finnish early And Late Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(2), 343-357.

- Schaufeli, W. B., Martinez, I. M., Pinto, A. M., Salanova, M., & Bakker, A. B. (2002). *Burnout And Engagement In University Students: A cross national study. Journal of Cross-Cultural Study*, 33(5), 464-481.
- Schermelleh-Engel, K. & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating The Fit Of Structural Equation Models: Tests of Significance And Descriptive Goodness-of-fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Yang, H. J. (2004). Factors Affecting Student Burnout And Academic Achievement in Multiple Enrollment Programs in Taiwan's Technical-Vocational Colleges. *International Journal of Educational Development*, 24(3), 283-301.

EK-1

Okul Tükenmişlik Envanteri

Açıklama: Aşağıda sizinle ilgili bazı ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeleri okulda geçen son bir ayınızı düşünerek yanıtlayınız ve soruları yanıtızsız bırakmayınız. Okul çalışmaları ile okuldaki dersler, ödevler, yazılılar gibi durumlar kastedilmektedir. Lütfen bu durumu dikkate almayı unutmayınız.						
Madde No	İfadeler	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.	Okul çalışmalarından bunalıyorum.					
2.	Okul çalışmalarında motivasyon eksikliği yaşıyorum ve sık sık yarıda bırakmayı düşünüyorum.					
3.	Okul çalışmalarında sık sık yetersizlik duyguları hissediyorum.					
4.	Okul çalışmaları nedeniyle sık sık uykularım kaçıyor.					
5.	Okul çalışmalarına ilgimi kaybettiğimi hissediyorum.					
6.	Okul çalışmalarının bir anlamının olup olmadığı sürekli kafamı kurcalıyor.					
7.	Çoğu zaman boş zamanlarımda bile okul çalışmalarıyla ilgili konuları kara kara düşünüyorum.					
8.	Eskiden okulla ve okul çalışmalarıyla ilgili beklentilerim şimdikinden daha fazlaydı.					
9.	Okul çalışmalarının üzerimdeki baskısı başkaları ile yakın ilişkilerimde problemlere neden oluyor.					